

**РОЗДУМИ ПРО БЕЗСИЛЛЯ НАУКИ ПЕРЕД ВІЙНОЮ
ТА ЇЇ ЗЛОЧИНАМИ**

Лапан Т. Д.

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
tetyana.lapan@lnu.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0002-7727-6879>*

Химович О. С.

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
oksana.khymovych@lnu.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-9511-3435>*

Дослідження питань безпеки, ризиків, насилля, геноциду, терору, нових викликів, пов'язаних з війною, – це комплекс проблем, який, очевидно, не є новим у соціальних (соціо-гуманітарних) науках. Вони аналізувалися, аналізуються і, як показує наш український досвід, будуть аналізуватися у подальшому все частіше, зокрема, і сучасною соціологією. Науково опрацьованого матеріалу щодо питань війни є достатньо велика кількість, але постає запитання, на яке так важко знайти хоча б якийсь раціональне пояснення: чому усі ці томи написаних наукових розвідок, на жаль, не прислужилися і не виконали превентивної функції – уникнення війни з усіма її наслідками? Безперечно, війни супроводжують людство впродовж усього історичного розвитку. Як з'ясується сьогодні, війни не лише не втрачають своєї актуальності, а набирають нових форм «людської» жорстокості.

Ми рефлексуємо як українські / львівські соціологи щодо подій війни в Україні. Очевидно, перша наша реакція шокості від подій російсько-української війни приводить до цілком слушної думки про нові, «вишукані» форми людської жорстокості (патологічної жорстокості) і насилля, «удосконалені» форми нелюдської поведінки і терору, які пов'язані з російською окупацією українських міст (про воєнні злочини, які були вчинені, про які ми дізналися зараз - Буча, Ірпінь, Гостомель) і про які ще дізнаємося згодом, після перемоги і повного звільнення території України. Складно досягнути, зрозуміти та пояснити, чому й далі війна набуває все більш «витончено нелюдських» форм, чому здійснюються вбивства з такою насолодою? Звідкіля береться це агресивне бажання насилля? Це вкрай складне запитання, яке поки що не отримало належної відповіді серед науковців. Пригадується концепція банальності зла Ганни Арендт; ця та інші канонічні праці потребують свого осучаснення.

Детально відомо як починаються, розгортаються та завершуються війни. І жодного прогресу в їх запобіганні, жодного поступу у дотриманні правил ведення війни; повне безсилля наук щодо превентивних стримувань початку війн. Все пояснюється постфактум. І так і не вдається, на сьогодні, запобігти злочинам проти людства. Багато різноманітної літератури присвячено питанням породження насилля, тероризму й агресії, - питанню, які сили спонукають людей виконувати злочинні накази і не бачити за собою жодної вини. Приходить усвідомлення того, що тут наука безсила, що усе це «тавро антисоціальності», ворожості неможливо подолати. Однак з'являється і думка про те, чи все було зроблено для того, щоб це «кварварство» вчасно зупинити.

Проаналізувавши сучасні соціологічні дослідження в контексті питань, пов'язаних з російсько-українською війною, можна наразі частково, а не системно і комплексно проблематизувати питання війни. Більшість досліджень, проведених за час всієї широкомасштабної війни, розкривають лише певні аспекти проблеми. Відтак, найактуальнішими темами в час війни є питання ставлення до Збройних сил України, оцінка / підтримка діяльності президента та влади, готовність захищати державу, ступінь адаптованості українців до умов війни, мовне та релігійні питання тощо. .

З одного боку, надзвичайну важливість усіх проведених соціологічних досліджень не можна заперечити. Але, з іншого, - варто усвідомити, що, на жаль, такі часткові чи різноаспектні соціологічні дослідження не можуть стати єдиною основою для більш комплексного і системного розуміння сучасної війни як широкомасштабного явища. Крім цього, вони і в подальшому не нададуть змоги концептуалізувати проблематику війни (вийти на розпрацювання нового теоретико-методологічного рівня розуміння війни), бо не створюють можливості більш глибокого дослідження особливостей війни, її специфіки, багатовекторності, багаторівневості і багатовимірності. І тут ми лише на початку у дослідженні цієї проблематики.

Сьогодні, як ніколи раніше, питання війни стало ключовим для аналізу соціологів, політологів, істориків, економістів, психологів, міжнародників у нашій країні та поза її межами. Усі позиціонують війну як найвагомішу проблему у полі своїх дослідницьких інтересів. Отже, постає питання: що саме, яку проблематику соціолог має аналізувати у війні, що саме у війні є предметом і об'єктом аналізу сучасної соціології? Ми б хотіли внести низку важливих, на наш погляд, зауважень, розподілу дослідження мілітарної проблематики у соціології війни і миру та соціології армії/війська. Для чіткішого розуміння варто одразу розподілити і визначити, з одного боку, цивільні питання у війні і, з другого, - питання виключно військової компетенції. Крім того, соціологія війни і соціологія армії мали б отримати, окрім чисто мілітарного контексту, і соціальний аспект досліджень, де б кадрові військові були залучені до рефлексій щодо процесів соціальних трансформацій у суспільстві, а цивільні особи також отримали можливість здійснювати мілітарну аналітику; де б відбувався постійний обмін думками щодо ролі військових інституцій у суспільстві і розвитку громадянського суспільства. Запропоновані напрямки можуть бути лише орієнтиром для подальшої дослідницької практики й аналітики.

де б відбувався постійний обмін думками щодо ролі військових інституцій у суспільстві і розвитку громадянського суспільства. Запропоновані напрямки можуть бути лише орієнтиром для подальшої дослідницької практики й аналітики.

Основна проблематика досліджень, проведених в Україні з початком широкомасштабної війни:

1. Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (оцінка рівня довіри до збройних сил, підтримка дій президента). 26-27.02.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

2. Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (оцінка ситуації, оцінка потужності сил української армії, готовність громадян до захисту, зовнішньополітичні орієнтири). 1.03. 2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

3. Оцінка провини народів Росії та Білорусі. 1.03. 2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”

4. Перша хвиля дослідження громадської думки під час війни. (ставлення до росіян, вина росіян, підтримка контактів з росіянами, підтримка дій Путіна, оцінка дій влади, сценарії розвитку подій)

3-4. 03.2022 р. Info Sapiens;

5. Оцінка міжнародної підтримки України. 8-9.03.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

6. Оцінка ситуації в Україні (народний спротив, ставлення до російської церкви, стосунки з росіянами). 8-9.03.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

7. Четверте загальнонаціональне опитування українців в умовах війни (оцінка ситуації, оцінка намірів Росії та реакції українців, підтримка вступу в НАТО). 12-13.03.2022 р.

Соціологічна група “Рейтинг”;

8. Перша хвиля дослідження громадської думки під час війни (ставлення до росіян, вина росіян, підтримка контактів з росіянами, підтримка дій Путіна, оцінка дій влади, сценарії розвитку подій)

14-15.03.2022 р. Info Sapiens;

9. П'яте загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (оцінка ситуації, впевненість в перемозі, загроза кризових ситуацій, ставлення до країн, переговори з Росією, військові союзи)

18.03.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

10. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (відбудова України після війни, економічне становище населення, адаптація до життя під час війни, кризові ситуації під час війни, плани на “життя після війни”, комунікація під час війни) 19 .03.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

11. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (мовна самоідентифікація, використання мов у побуті, статус української та російської мов). 19.03.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

12. Моніторинг “Дослідження доступності української книги за кордоном”.

23 .03.2022 р. Info Sapiens;

13. Всеукраїнське опитування “Омнібус” (чи планують українці повертатися по закінченню війни, релігійні питання, економічне становище, політичні уподобання). 24-28.03.2022 р. Info Sapiens;

14. Третя хвиля дослідження громадської думки під час війни (ставлення до росіян, вина росіян, підтримка контактів з росіянами, підтримка дій Путіна, оцінка дій влади, сценарії розвитку подій)

28-29.03.2022 р. Info Sapiens

15.Сьоме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (оцінка ситуації, впевненість в перемозі, зовнішньополітичні симпатії). 30-31.03.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”

16.Українські біженці настрої та оцінки (соціальний портрет біженця, мовне питання, отримання допомоги, оцінка дій української та російських влад, оцінка зовнішньополітичної допомоги, шанси на перемогу).15.03–1.04.2022 р.Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова;

17.Місяць незламності (індекс самопочуття українців в умовах війни, переїзд і життєві зміни, способи підбатьорення та супергерої війни, родичі з росії: їх позиція у війні та обмеження в спілкуванні, меми для настрою). Березень 2022 р. Factum Group Ukraine;

18. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (загальні настрої, національна ідентичність, народний супротив, економічне становище населення, функціонування міст, підтримка громадських ініціатив, питання церкви). 6.04.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

19. Восьме загальнонаціональне опитування: психологічні маркери війни (адаптація до стресових станів, рівень життєстійкості, рівень психологічного виснаження). 6.04.2022 р.Соціологічна група “Рейтинг”;

20.Українці та війна (масштаби міграції, спілкування з друзями та родичами з рф, джерела мотивації українців, віра в перемогу України, українці звертаються до українців)

9-11.04.2022 р. Інститут соціології Академії наук України, українська дослідницька панель “Власна думка” компанії Research.ua;

21.Омнібус (дослідження ставлення один до одного українців та росіян: можливість написати простим росіянам/українцям, то що б написали, вина росіян у вторгненні в Україну, співчуття до громадян, підтримка/не підтримка вторгнення на територію України, чи несуть відповідальність прості громадяни за за військову операцію в Україні). 10-18.04.2022р. Info Sapiens;

22. Дев’яте загальнонаціональне опитування: соціально-економічні проблеми під час війни, оцінки міжнародного партнерства (зміна місця проживання, повернення додому, наявність/відсутність роботи, оцінка ініціативи “Сади перемоги”, питання щодо наявності земельної ділянки та ініціативи посадки “горОду”, святкування Великодня, міжнародна допомога, ставлення до

міжнародних лідерів). 26.04.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”;

23. Десяте загальнонаціональне опитування: Ідеологічні маркери війни (сприйняття свята 9 травня, історична пам’ять про Другу світову, ставлення до захисників України, ставлення до історичних постатей, демонтаж символів тоталітаризму, ставлення до національностей, мовне питання). 27.04.2022 р. Соціологічна група “Рейтинг”.

Використані джерела та література:

1. Сайт Соціологічної групи “Рейтинг”. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/>
2. Сайт компанії Info Sapiens/ URL: <https://sapiens.com.ua/>
3. Сайт Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/>
4. Сайт компанії Factum Group Ukraine. URL: <https://factum-ua.com/>
5. Сайт Інституту соціології НАН України. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/news/ukrainci-ta-vijna>